

FOLKHÖGSKOLLÄRARPROGRAMMET

Halvfart
Vårterminen 2009
Examensarbete

Författare: Mikael Henning

Titel: Valet mellan integrerad och segregerad undervisning -
Folkhögskolor med hörselskadade deltagare som exempel

Eng titel: The choice between Integration and Segregation in
education.
Folkhogskolor with Hard of Hearing participants as an example

Handledare: Eva- Marie Harlin

Sammanfattning:

Det är en utmaning för folkbildningen, liksom inom varje slag av pedagogisk verksamhet, att se och kunna möta varje deltagares behov på ett bra sätt för att stimulera lärande och bildning. Den fråga som detta examensarbete ställer är ifall integrerad undervisning alltid är det bästa eller om segregering/särundervisning kan ett alternativ när man har den enskilde deltagarens bästa för ögonen. Med utgångspunkt i en teoretisk förståelse i litteraturen av förutsättningar och syfte med folkbildning har jag gjort en enkätundersökning för att se hur valet mellan en integrerad och en segregerad undervisning kan se ut i praktiken. På grund av min personliga bakgrund valde jag att sända enkäten till de folkhögskolor som uttrycker att de vänder sig till hörselskadade i sin inbjudan – vilket visade sig vara ett dåligt val eftersom jag inte fick svar på den fråga jag ställde. Däremot har dessa skolor andra intressanta erfarenheter kring detta att underlätta för deltagare med hörselskada på en folkhögskola, något som jag redovisar i resultatdelen och sedan för ett resonemang omkring.

Adress:
Linköpings universitet
Inst. för beteendevetenskap och lärande
Folkhögskolläraryrket
581 83 LINKÖPING

Telefon:
013-28 10 00

Telefax:
013-28 21 45

Besöksadress:
Campus Valla
IBL, Hus D
Linköping

Innehåll

1. Bakgrund

2. Syfte och frågeställning

3. Metod

4 Perspektiv i litteraturen som underlag för valet mellan integrering och segregering

4.1 Vem är normal – vem platsar?

4.2 Folkbildningstanken

4.3 Ett vidgat kunskapsbegrepp

4.4 Synen på lärande påverkar de didaktiska valen

4.5 Att stimulera bildningsprocessen

4.6 Integrering av personer med funktionshinder i samhälle och skola

4.7 Hörselhinder i skolans värld

4.8 Några deltagarperspektiv

4.9 Lärarperspektivet

5. Resultat av enkät till tio folkhögkolor

5.1 Resultatrapport

5.2 Resultatdiskussion

6. Diskussion

Litteraturlista

Bilaga: Följebrev och enkätfrågor

1. Bakgrund

Integration är ett honnörsord i dagens samhälle och skola. Ett exempel på detta är den nationella planen för handikappolitiken; ”Från patient till medborgare”¹. Personer med funktionshinder har rättighet att kunna delta, bland alla övriga, i samhällets alla verksamheter, däribland naturligtvis även i lärande och folkbildning. Detta är en tilltalande tanke, när och om det fungerar. I detta arbete vill jag problematisera valet av integrering² som arena för lärande. Frågan är: Ger integrering alltid de bästa förutsättningarna för lärande och bildning - för alla? Varje lärare behöver ställa sig frågan ifall det är möjligt att genom integrering som enda arena tillmötesgå alla deltagares olika förutsättningar och behov. Och vem är egentligen denna ”alla” som man önskar att skolan ska vara till för? Det finns en risk att vi inte reflekterar tillräckligt kring frågan vilken norm vi har på en ”normal” deltagare när vi planerar ett lärande för ”alla”. Det är svårt att undvika att vi omedvetet har en föreställning inom oss av denna ”normalperson” när vi försöker integrera alla elever/deltagare i samma undervisningsform. Det kan gälla etnicitet, genus, funktionsnedsättning, social kompetens, ålder etc. Detta kan, i värsta fall och om vi inte tänker oss för, bli en majoritetens eller de starkastes imperialism. Folkbildningen har förutsättningar att på ett bra sätt ta sig an utmaningen att se och tillmötesgå specifika grupper som annars lätt blir marginaliserade och därmed inte får det stöd som de behöver. Frågan blir då om och i så fall när särundervisning är ett bättre val än integrering³.

Min egen ingång i ämnet och den bakomliggande orsaken till valet av informanter i enkätundersökningen är min egen dåliga hörsel, som bokstavligt talat flög på mig vid sex års ålder. Jag gick sedan hela grundskolan i hörselklass (alltså i särundervisning) men på gymnasium och högskola utan annat stöd än hörapparaten (samundervisning). De första 35 åren som hörselskadad ansåg jag att min dåliga hörsel inte var något att bry sig om. Numera har jag kommit på andra tankar och arbetar, vid sidan om studierna, som utbildningskonsult inom ljud och hörsel⁴. Jag förvånas ständigt över att det tas så lite hänsyn till ett problem som är så vanligt. Detta tycks vara fallet även inom folkbildningen, men mer om det framöver.

2. Syfte och frågeställning

Syftet med detta arbete är att reflektera något kring frågan ifall en integrerad undervisning alltid är att föredra eller om segregering/särundervisning kan vara ett viktigt komplement. En didaktisk

---

1 Propositionen finns att ladda ner på www.regeringen.se/sb/d/108/a/1478

2 Eller samundervisning. Fortsättningsvis kommer dessa två begrepp att användas som helt synonyma, liksom särundervisning/segregation

3 Exempel på sådan särundervisning kan vara att dela in grupper till ett grupparbete i pojkar/flickor, att ha en studiecirkel för deltagare med samma etniska bakgrund eller att ha en folkhögskolekurs för personer med dyslexi.

4 Läs mer på www.hear.se

utmaning är hur vi på bästa sätt ser och möter varje deltagares verkliga behov och inte den bild vi gör oss av en ”normal” deltagare. Min avsikt är att belysa frågan utifrån kurs- och annan litteratur och samt genom att i resultatdelen redovisa hur några av landets folkhögskolor har hanterat frågan om hur man kan möta varje deltagares behov samt frågan om integration respektive segregation när det gäller en specifik målgrupp, i denna studie personer med hörselskada. Mitt syfte är alltså att i detta arbete lyfta fram en viktig aspekt i folkhögskollärarens möte med varje deltagare och därmed påminna om vikten av en väl genomtänkt didaktik.

3. Metod

För att ge en vidare förståelse kring valet mellan integrering eller segregering i undervisningen har jag valt att kombinera en teoretisk förståelse av olika perspektiv i lärande och bildning med en kvantitativ undersökning.

Jag börjar i teoridelen med en allmän reflektion kring frågor om vad folkbildning är, synen på kunskap, lärande och bildning. Ett par kapitel om funktionshinder och hörselhinder kompletterar bilden innan jag försöker se på frågan ur deltagar- och lärarperspektiv. Kunskaper ur kurslitteraturen kompletteras med annan tillämplig litteratur i ämnet. På så sätt önskar jag sätta in frågeställningen om hur man bäst ser och möter den enskilde deltagaren samt det därmed sammanhängande valet mellan integrerad eller segregerad undervisning i ett vidare sammanhang.

I resultatdelen redovisar jag för det nedslag i en specifik målgrupp som jag har gjort med avsikt att ta reda på ifall segregering/särundervisning fyller en viktig funktion i dessa folkhögskolors sätt att möta deltagarna. Urvalskriteriet har varit enkelt. Jag har sökt i folkhögskolornas gemensamma katalog på nätet⁵ efter de skolor som där uttrycker att de vänder sig till hörselskadade. Dessutom har jag vänt mig till de skolor i landet som har anpassningskurser (rehabiliteringskurser) för vuxendöva och gravt hörselskadade på uppdrag av landstingen. De har ju per definition personer med hörselskada i sin verksamhet. Dessa skolors erfarenheter är värdefulla och är något som Sveriges övriga folkhögskolor kan dra nytta av.

Undersökningen har gjorts med öppna frågor i en kvantitativ undersökningsmetod - även om det visade sig vara en mycket liten kvantitet folkhögskolor som vänder sig till min valda målgrupp. Jag valde att sända ut förfrågan och enkät (redovisas som bilaga till detta arbete) via epost och bifogat Word-dokument, med förhoppningen att detta skulle vara ett smidigt sätt att kommunicera och därmed ta så lite som möjligt av informanternas tid i anspråk för den praktiska hanteringen.

Tio skolor fick enkäten. Av dessa skickade nio in svar varav sju besvarade frågorna i enkäten, vilket måste ses som ett mycket gott resultat speciellt med tanke på att flera av skolorna uttryckte att

---

5 www.folkhogskola.nu

frågorna inte varit relevanta för deras verksamhet. Just därför är jag extra tacksam för att de tog sig tid att besvara frågorna så gott som möjligt.

Resultatet redovisas tillsammans med en kort resultatdiskussion innan en mer allmän diskussion utifrån rapportens innehåll avslutar examensarbetet.

4 Perspektiv i litteraturen som underlag i valet mellan integrering och segregering

För att kunna komma fram till vilken metod som är den optimala gäller det att ha många perspektiv. När vi i detta kapitel lyfter fram vad forskare och andra skriver är det för att vi ska få några av de många perspektiv som är viktiga i valet mellan integrering och segregering, för en hel utbildning eller i en specifik klassrumssituation. Först ser vi helt kort på problematiken som sådan. Därefter belyser vi vår fråga utifrån folkbildningstanken, betydelsen av vilken kunskapssyn vi har och hur lärande sker. Efter att ha stannat upp något vid bildningsbegreppet lyfter jag in några aspekter kring funktionshinder samt hörselhinder. Som avslutning av detta avsnitt belyses deltagarperspektivet och till sist landar det i lärarperspektivet. Det är väsentligt att fundera på hur vi ser på vår roll som lärare och vår uppgift. Med de olika perspektiv som här lyfts fram har vi ett bättre underlag för att ta ett beslut i valet mellan integrerad eller segregerad undervisning.

4.1 Vem är normal – vem platsar?

”En skola för alla” är en devis som det är svårt att ifrågasätta. Liksom alla positivt värdeladdade ord är det lätt att de blir just bara det - positivt värdeladdade ord, utan praktisk betydelse i verkligheten. Eva Hjärne och Roger Säljö menar att integrering eller segregering är ett tidlöst dilemma. De skriver:

Det har ständigt pågått diskussioner om de ”avvikande” barnen, de som inte klarar av att leva upp till skolans förväntningar och det har hela tiden funnits olika skolformer och olika pedagogiska arrangemang som i praktiken inneburit olika former av segregering⁶.

Ett problem som Hjärne och Säljö⁷ också tar upp är svårigheten att sätta etiketter på problemen utan att på köpet stämpla de personer som har dem. Ett uttryck för detta är att beteckningarna hela tiden ändras allt eftersom de upplevs som belastade. Ett begrepp som till exempel ”idiot” var från början en beteckning för att beskriva vissa egenskaper hos en elev utifrån en moralisk/religiös eller en psykologisk/medicinsk diskurs. På 1960-talet tillämpade man en social/psykologisk diskurs medan man idag ofta tillämpar en biomedicinsk diskurs. Man talar idag om till exempel ADHD, Asbergers, dyslexi etc⁸. De personer som inte ansågs passa in i den svenska skolan har ofta

6 Hjärne, Eva och Säljö, Roger (2008). Att platsa i en skola för alla. Norstedts s.26

7 Ibid.

8 Hjärne och Säljö (2008)

behandlats illa. Det är fullt naturligt att man därför vill komma bort ifrån en sådan negativ särbehandling. Å andra sidan menar jag att man måste fundera över hur man ska kunna skapa en skola som passar alla, så att vars och ens förutsättningar och behov bemöts på ett tillfredsställande sätt. Det är en spännande utmaning för varje skola och utbildning, att ta varje deltagares behov och unika personlighet som en utmaning och en resurs.

John Ortberg⁹ vänder på begreppet ”normal” på ett spännande sätt. Han tar en liknelse:

I en del butiker finns en avdelning för varor till starkt nedsatta priser. Man känner igen den på alla artiklar på avdelningen har en särskild etikett. På alla dessa etiketter står samma fras: ”Säljs i befintligt skick” Det är ett finare sätt att säga: ”Dessa varor är defekta”.

Han fortsätter med att beskriva hur vi måste se på och bemöta varandra på det sättet. Det enda möjliga sättet är att ta emot varandra ”i befintligt skick” - trots att ingen av oss är utan fel, eller ”normal” som Ortberg lite provocerande väljer att uttrycka det. Detta synsätt ligger nära en av Madeleine Abrandt Dahlgrens¹⁰ metaforer, den om lärande som klinik. Vi lämnar den tanken tills vidare och ser istället något på vad folkbildningens ideal och mål handlar om.

4.2 Folkbildningstanken

Folkhögskolans fader, Grundtvig, var stark motståndare till ”den sorte skole”, det vill säga latinskolan. Han menade att barndomstiden är fantasins tid och att inhämtandet av mer strikta kunskaper kan vänta till ungdomsåren. Denna på 1800-talet radikala tanke stämmer väl med de ideal som ligger till grund för folkbildningens och folkhögskolornas framväxt. Enligt Grundtvig var det främsta syftet med folkhögskolan att den skulle befrämja ”livsoplysning”. Den svenska grenen av folkbildning har kommit att betona ”förståndets bildning” på bekostnad av ”hjärtats bildning”¹¹. Man kan fundera på ifall detta gäller lika mycket idag, när deltagarens personliga utveckling och uttryck i olika former av kultur ges så stor plats inom folkbildningen. Kanske är det nu därför tid att damma av Grundtvig för att på nytt läsa och reflektera kring hans syn på folkbildning.

Bland de verksamheter som i särskilt hög grad ligger till grund för statsbidraget till folkbildningen nämns *tillgängligheten och möjligheterna för personer med funktionshinder* som en av sju punkter¹². Folkbildningsrådet skriver att *folkhögskolor och bildningsförbund ska ytterligare skärpa sina insatser för att nå utsatta människor och grupper*. Dessutom sägs det att folkbildningen ska *motverka diskriminering och klyftor*¹³. För att uppnå dessa syften krävs att varje deltagare synliggörs. Däremot är det inte på förhand givet ifall samundervisning eller särundervisning är det

9 Ortberg, John (2004) Alla är normala – tills man lära känna dem. Libris

10 Abrandt Dahlgren, Madeleine (2007). Torget, Kliniken och Meritagenturen. SkapandeVetande

11 Gustavsson, Bernt (1992). Folkbildningens idéhistoria. Bildningsförlaget

12 Regeringens proposition (2005/06:192) Lära, växa, förändra. Folkbildningsproposition

13 Folkbildningsrådet (2007) Fakta om folkbildning

bästa alternativet för att uppnå dessa syften.

I arbetet med integrering av personer med invandrarbakgrund visar Eva Andersson¹⁴ på en intressant sak. Om syftet med en studiecirkel är att stärka och utveckla deltagarna i cirkeln, så spelar det mindre roll ifall cirkeln är integrerad eller segregerad. Samma mål uppnås. Om syftet däremot är ett ömsesidigt erkännande av varandra, varandras värderingar och traditioner, så är integrerade cirklar att föredra.

Ovanstående gör det tydligt att vi behöver vara medvetna om vad det är vi vill uppnå för att kunna iscensätta en optimal verksamhet. Det gäller även valet mellan integrerad och segregerad studieform. Låt oss därför titta något på kunskapssyn för att därefter gripa oss an frågorna om lärande och bildning, vad det är och hur det kan befrämjas på ett så effektivt sätt som möjligt.

4.3 Ett vidgat kunskapsbegrepp

Aristoteles¹⁵ delade upp kunskapen i tre stadier. Episteme är den strikt vetenskapliga kunskapen, techne står för hantverkskunskapen och fronesis den praktiska kunskapen, alltså när kunskapen blivit ett med vår person så att vi kan omsätta det inlärd i egen handling. Det sistnämnda skulle vi kunna benämna bildning.

Roger Säljö¹⁶ presenterar skillnaden mellan en kognitivistisk syn och ett sociokulturellt perspektiv på kunskap. Enligt ett kognitivistiskt perspektiv är kunskapen en bild av verkligheten och oberoende av kontext. Kunskap finns utanför individen och den är färdigförpackad i lämpliga, lätt avgränsbara, enheter. Denna kunskap överförs från en person till en annan, företrädesvis från lärare till elev. Det sociokulturella perspektivet betonar istället kunskapen som redskap, något som delas av människor och som är beroende av kontext, av miljöer och andra människor¹⁷. Ett bra exempel på det är Paolo Freire. För honom är lärandet ett redskap för politisk förändring genom att göra eleverna medvetna. Egidius skriver om de studiecirkelar som Freire skapade 1962:

*Det gällde i första hand att lära människorna att läsa. Men det fick inte bli vanlig lästräning. Cirkeldeltagarna skulle använda sin läskunnighet till att bli mer medvetna om sin egen och andra människors situation. Därför hade man inte lektioner utan dialoger och diskussioner.*¹⁸

Hos Freire ser vi alltså en tydlig koppling mellan synen på lärande och dess konsekvenser för didaktiken samt spänningen mellan kollektivets och individen behov.

---

14 Andersson, Eva (2006) Studiecirkeln – En idé om ett kollektivt självbildningsarbete, i Borgström, Lena och Gougoulakis, Petros (red.) (2006) Vuxenantologin. Atlas

15 Enligt Gustavsson i Gustavsson, Bernt (2007) Bildningens förvandlingar. Daidalos

16 Säljö, Roger (2000). Lärande i praktiken. Norstedts

17 Ibid.

18 Egidius, Henry (2002) Pedagogik för 2000-talet s.111

Idag blir det alltmer vanligt att ha en bredare syn på vad kunskap är. Då ser man kunskap inte bara som något som gäller tänkandet och den lingvistiska bearbetningen av stoff. Det som bland annat kallas tyst kunskap¹⁹ är den kunskap som sitter i händerna eller kroppen men som inte alltid formuleras i ord. Det kan gälla musik eller dans, hantverk av olika slag men även praktisk yrkeskunskap²⁰. Denna bredare syn på kunskap är en förklaring till att Gardners teorier²¹ om de olika intelligenserna har fått ett stort genomslag bland praktiserande pedagoger. Hans bidrag är inte en pedagogisk metod utan är ett försök att visa på att den mänskliga hjärnan är utrustad med fler intelligenser än de som vanligtvis uppmuntras och ges utrymme inom den traditionella skolan med en pedagogik som har behaviorismen som grund. Inom den akademiska världen finns en skepsis till Gardner och hans teorier. Denna beror i hög grad på att Gardner inte tar ställning mellan en kognitivistisk och en sociokulturell syn på lärande, utan tycks plocka lite av varje. För frågeställningen i detta arbete är dock Gardners teorier om de sju intelligenserna intressant genom att vidga synen på intelligens och därmed på kunskap och lärande.

Det värdefulla, menar Gardner, är att kunna se människans potential ur ett vidare perspektiv - utan att lägga in värderingar i vilka intelligenser som är finare eller bättre än andra.

De sju intelligenserna är:

- Lingvistiska-språkliga
- Logiskt- matematiska
- Musikaliska
- Spatiala - rumsliga
- Kinestetiska - kroppsliga
- Interpersonella - sociala
- Intrapersonella - intuitiva

Gardner tycks nästan be om ursäkt för de två sista intelligenserna, vilka han presenterar gemensamt under beteckningen ”de personliga intelligenserna”. De tycks inte riktigt passa in i mönstret. Just dessa två är dock extra spännande för att förstå hur lärande och bildning kan iscensättas på ett optimalt sätt för varje deltagare, nämligen som ett samspel mellan det intrapersonella och det interpersonella.

4.4 Synen på lärande påverkar de didaktiska valen

Vygotsky menar, enligt Säljö²², att lärande sker genom ett samspel mellan den intersociala (mellanmänskliga) kunskapen och den intrasociala (inommänskliga) kunskapen, alltså genom ett interagerande med andra människor och mina egna reflektioner. Vygotsky kallar, enligt Säljö,

19 Det engelska begreppet ”Tacit knowledge” är bredare än vad det svenska ordet ”tyst kunskap” signalerar och är därför oftast ett lämpligare begrepp.

20 Gustavsson, Bernt (red.) (2004) Kunskap i det praktiska. Studentlitteratur

21 Gardner, Howard (1998). De sju intelligenserna. Brain books

22 Säljö (2000)

lärande för appropriering. *Vi har i varje situation möjlighet att ta över och ta till oss – appropriera – kunskaper från våra medmänniskor i samspelssituationer*²³. Det vi kallar kunskap befinner sig i ständig utveckling. Att härma någon utan att förstå är också kunskap, närmare bestämt den utvecklingszon som befinner sig mellan det jag behärskade på egen hand tidigare och det jag kommer att behärska på egen hand framöver.

Lena Wilhelmsson²⁴ tar upp en aspekt som stryker under detta och som därmed starkt talar för integrerad undervisning. Hon menar, att en öppenhet i relationerna med omvärlden behövs, en beredskap att omvärdera och vidareutveckla sina föreställningar om sig själv, andra och världen. Det låter sig sägas, men detta förutsätter att man får tillfälle att bygga sådana relationer och att samtalet sker på lika villkor. Där kan finnas hinder som man inte alltid är medveten om, till exempel hörselhinder.

Ett effektivt sätt att låta många röster komma till tals i klassrummet är att kombinera muntlig framställan med skrivande, en metod som som Olga Dysthe²⁵ undersökt och beskrivit. Det finns, enligt Dysthe, två slag av skrivande: skrivande för att tänka och lära och skrivande för att kommunicera. I det första fallet är processen viktigast, i det andra är produkten viktigast. Hon skriver om betydelsen av att utveckla förmågan att uttrycka sig språkligt:

*Det finns för det första en nära koppling mellan språk och tänkande, och för det andra är språket en skapande kraft i relationen till andra människor (i eller utanför klassrummet)*²⁶.

Genom att deltagaren får skriva ges tillfälle till identifikation, vilket skapar empati och inlevelse i ämnet. Genom egen reflektion knyts yttre fakta samman med personliga erfarenheter. Därifrån kan deltagaren gå vidare till att dra mer generella slutsatser och till att ställa ytterligare frågor. Detta, att själv formulera sig utifrån sin egen förståelse av ämnet, är viktigt för lärandet. Denna kombination av talat och skrivet gör det möjligt för fler deltagare att finna sätt att uttrycka vad man lär och förstår. Det ger också läraren en större möjlighet att förstå och uppmuntra den enskilde deltagarens unika förutsättningar och lärandeprocess - något som även underlättar lärarens val av arena för lärandet.

4.5 Att stimulera bildningsprocessen

Bildning är, enligt Bernt Gustavsson, den fria processen inom varje individ, där vi har att bearbeta och tolka den kunskap som vi lärt in. *Tolkningens hjärta är relationen mellan det bekanta*

---

23 Ibid. s.121

24 Wilhelmsson, Lena (2006): Lära som vuxen, i Borgström, Lena och Gougoulakis, Petros (red.)(2006) Vuxenantologin

25 Dysthe, Olge (1996). Det flerstämmiga klassrummet. Studentlitteratur

26 Ibid. s.221

*och det obekanta, det kända och det främmande*²⁷. Utifrån detta kan metaforen avfärd och återkomst förstås. Bildning blir resultatet av att det främmande möter det välbekanta i individens tidigare kunskap. Begreppet bildning handlar alltså både om själva processen att låta ens tidigare erfarenhet och kunskap utmanas av något nytt och främmande och själva målet, att bilda en ny förståelse utifrån de nya insikter man gjort. Bildning är en fri process och folkbildningens uppgift blir då att sätta igång och stimulera sådana fria processer²⁸. Gustavsson beskriver även förståelsen av begreppet "bild", nämligen som förebild eller mål. Här ligger en inneboende motsättning inom folkrörelsen. Ska det finnas mål att eftersträva eller inte? Denna dialektik kan även betraktas som något kreativt. Även här snuddar vi på frågan hur denna fria processen kan stimuleras på bästa sätt, genom integrerad undervisning, i det flerstämmiga klassrummet för att uttrycka sig med Dysthe, eller i särundervisning efter deltagarens behov och önskemål.

Genusperspektivet kan här få fungera som ett intressant exempel. Ibland hävdas, att ett könsneutralt lärande per automatik innebär en situation som främjar män på kvinnors bekostnad. Pojkar tar mycket större plats i klassrummet - även när man försöker motarbeta det aktivt. Wernersson lyfter fram en motsatt synpunkt och hävdar att vi, genom att använda begreppen flicka/pojke, understryker snarare än motverkar könsskillnader²⁹. Min jag-identitet är oerhört viktig. Denna identitet består av flera delar och färgas av till exempel den självbild jag byggt upp. Där är könstillhörighet EN bit av identiteten. Enligt Wernersson sökte eleverna trygghet i könsrollerna. Här kommer därför även frågan om särundervisning in. Tidigare såg man särundervisning som förlegat, men numera används det tvärtom ibland som ett redskap i feministiskt arbete. Wernersson återger ett exempel med särundervisning och vilka effekter detta fick på eleverna. Flickorna fick större utrymme när det inte var pojkar i klassen. De fick möjlighet att ta roller som annars oftast pojkar lade beslag på, t.ex. som ledare eller clown. Det visade sig att denna effekt ofta inte blev bestående. När flickorna åter var i grupper med pojkar trädde de tillbaka till sina gamla roller. Hur man som lärare stimulerar en positiv utveckling för alla är en didaktisk utmaning. Det är här frågan om när det är bäst med samundervisning och när det är lämpligare med särundervisning kommer in.

4.6 Integrering av personer med funktionshinder i samhälle och skola

Regering och riksdag har angivit en tydlig riktning i den nationella handlingsplanen för handikappolitiken, som antogs i maj 2000 för kommande tioårsperiod³⁰. En ny myndighet, Handisam³¹, inrättades för handikappolitisk samordning. I dess riktlinjer för tillgänglighet skriver

27 Gustavsson, Bernt (red.) (2007) s.73. Gustavsson beskriver här Gadamers hermeneutik.

28 Gustavsson, Bernt (1992)

29 Wernersson, Inga (2006). Genusperspektiv i pedagogiken. Höskoleverket

30 Kan laddas ner på www.regeringen.se/sb/d/108/a/1478

31 Myndigheten Handisam och dess verksamhet presenteras på webbsidan www.handisam.se

man:

För att nå de handikappolitiska målen har regeringen slagit fast politikens inriktning. Det gäller att undanröja hindren för delaktighet, förebygga och bekämpa diskriminering samt ge förutsättningar för självständighet och självbestämmande. Detta förtydligande av målen är viktigt att förstå som ett perspektivskifte. Perspektivet förflyttas från individen till miljö och omgivning, förbättring och möjliggörande. Huvudalternativet är att välja generella lösningar som fungerar för så många som möjligt. Hur individens funktionshinder kan kompenseras genom individuellt stöd eller genom särlösningar ska ske som ett komplement.³²

Detta synsätt, att tillgängligheten till samma undervisning är högsta prioritet och att särlösningar kommer i andra hand, kan tillämpas på folkbildningen i stort och anger därmed – faktiskt – svaret på detta arbets frågeställning.

Ola Holmströms rapport³³ kom ut samma år som den nationella handikapplanen fastställdes av riksdagen. Han har gjort en kvantitativ undersökning av samtliga landets 148 folkhögskolor. Det är imponerande att han faktiskt har fått in svar från samtliga folkhögskolor i landet. Han ställer frågor kring rekrytering och beredskap att ta emot personer med funktionshinder. Holmströms erfarenheter återkommer vi till i kapitlet om deltagarperspektiv. Det enda som jag här vill notera är hur osynliga hörselskadade deltagare är även i detta resultat. De finns, men de är märkvärdigt få och osynliga i förhållande till vad man kunde förvänta sig med tanke på hur många som har sämre hörsel. Frågorna kring hur just deras behov bemöts kvarstår alltså obesvarade efter hans rapport.

4.4 Hörselhinder i skolans värld

Hörselhinder i folkbildningen är en intressant frågeställning av flera skäl. Enligt Hörselskadades riksförbunds årsrapport 2008³⁴ finns det nu 1,04 miljoner personer i Sverige mellan 16 och 110 år som upplever att de hör dåligt, av dessa är ungefär 54 procent under 65 år. Det är vanligt att folkhögskolor och studieförbund vänder sig till personer med funktionsnedsättning, man får även förhöjt statsbidrag för att kunna genomföra detta på ett bra sätt³⁵. Trots detta är det märkligt få skolor som har hörselskadade som målgrupp. Dessutom: När man vänder sig till hörselskadade som målgrupp, då sker det antingen i samma grupp som teckenspråkligt döva eller med multihandikappade. Detta i sig är både intressant och häpnadsväckande. Döva är en språkminoritet med eget språk och som därför självklart har behov av att gå på en skola som erbjuder undervisning

---

32 Handisam (2007): Riv hindren s.10

33 Holmström, Ola (2000) Funktionshindrade och folkhögskolan. Folkbildningsrådet nr 1:2000

34 Hörselskadades riksförbunds årsrapport (2008) Adjö yxskaft

35 www.folkhogskola.nu

på detta språk. Men var kommer hörselskadade in i detta sammanhang? Man tycks ha hängt upp sig på att såväl dövhet som hörselskada har med öronen att göra utan att reflektera mer över saken. Tänk om vi skulle göra likadant med andra kroppsdelar, behandla ett brutet finger och eksem på handen som en gemensam åkomma.

Är det då inget problem att höra dåligt och att studera integrerat med normalhörande? Jag känner inte till någon undersökning av vuxna hörselskadades studiesituation, men Hörselskadades Riksförbund har i sin årsrapport³⁶ visat en intressant statistik, som bör kunna gälla även vuxenstuderande. Integrerade elever med hörapparat på högstadiet svarar följande:

- *En av fem hörde sällan/aldrig vad deras klasskamrater sade*
- *Drygt 40 % hade inte eller använde inte hörselteknisk utrustning i skolan*
- *Över 70 % uppgav att läraren sällan/aldrig skickade runt mikrofonen i klassen eller repeterade svar. Oftast måste eleven själv ta ansvar för att den hörseltekniska utrustningen fungerade och användes rätt.*
- *En av fem hade alltid/nästan alltid huvudvärk efter skolan.*

Rikssnittet som fortsätter från gymnasiet till högskolan är ca 45%. När det gäller hörselskadade ligger siffran på 10-15% enligt HRF:s årsrapport 2007³⁷ Detta beror på såväl dåliga gymnasiebetyg som dåliga erfarenheter av skolan. Detta borde betyda en mycket stor efterfrågan på folkhögskolestudier för vuxna med hörselskada. Men då behöver en satsning göras både på att locka denna målgrupp att åter söka sig till studier och att göra utbildningen verkligt tillgänglig för dem. Hur detta kan ske ges exempel på i resultatdelen, som vi snart kommer till. Men först några deltagar- och lärarperspektiv.

4.8 Några deltagarperspektiv

Hur ser deltagarna på sina vuxenstudier? Detta är en mycket intressant – och självklart viktig - fråga. Sam Paldanius³⁸ visar på frågor som vuxna ställer sig, till exempel: *Varför ska man sätta sig på skolbänken?* Han ställer frågan vad det beror på att många vuxna inte vill studera och beskriver hur det i en utbildningsstatsning som Kunskapslyftet är frestande att utöva socialt våld när man som utbildningsrekryterare anser sig ha tolkningsföreträde om huruvida studier är meningsfulla eller inte. Ett av de viktigaste skälen till att avstå från studier är dåligt självförtroende, att man inte tror sig om att kunna. Därför är det också intressant att se, att det har visat sig att många av de som börjar utbilda sig framför allt får stärkt självkänsla och dessutom får mersmak av studier. Dessa två vinster med vuxenstudier tycks vara de tydligast mätbara resultaten.

---

36 Hörselskadades riksförbunds årsrapport (2007) Äh, det var inget viktigt s. 54

37 HRF:s årsrapport (2007)

38 Paldanius, Sam (2006): Att delta eller inte delta- är det frågan? I Larsson, Staffan och Olsson, Lars Erik (2006) Om vuxnas studier. Studentlitteratur

Paldanius' resultat stämmer väl överens med Holmströms djupintervjuer³⁹ med folkhögskoledeltagare med olika slag av funktionsnedsättningar. Holmström använder begreppet empowerment applicerat på deltagare med funktionshinder på folkhögskolor och undersöker om folkhögskolan fyller denna funktion för deltagarna. Tio personer intervjuas, varav två är hörselskadade och en är både syn- och hörselskadad. Flera av deltagarna har gått på speciella handikappanpassade kurser och samtliga deltagare är nöjda med undervisningen. De har inte minst upplevt att de fått stärkt självförtroende. Folkhögskolan tycks fungera som hjälp till empowerment, åtminstone för dessa intervjupersoner. En av intervjupersonerna beskriver fördelarna med att gå i en egen grupp och betonar:

...vikten av att studera tillsammans med människor som genom sina funktionshinder befinner sig i en liknande situation. Han pekar på att detta innebär att det inte blir någon stress i undervisningssituationen och att man känner sig mindre utsatt i känsliga situationer eftersom alla har likartade bekymmer.

Det är inte många kritiska synpunkter bland intervjupersonerna. En av dem kommer dock från en av dem med hörselskada:

Hon menar att lärarna stundtals har svårt att påminna sig om hennes funktionshinder: ”Och sen har jag tre lärare som talar lågt. Och sen höjer de rösten plötsligt, och det är så frustrerande, så frustrerande. Säger man till så säger de: O ja, javisst. För det är inte så många som tänker på att jag är hörselskadad. Det är undervisningssituationen som är besvärlig. Det är egentligen bara en lärare som talar riktigt högt och tydligt”.

Det är intressant att notera att lärarna inte ens på en handikappanpassad kurs i tillräckligt hög grad uppmärksammade deltagarnas personliga behov. Att detta gällde just hörsel är ingen tillfällighet. Jag återkommer till detta i den avslutande diskussionsdelen. Holmström visar att särundervisning medfört flera goda effekter. Det ger trygghet, mindre stress samt identifikation.

Resultaten av vuxnas studier är i mycket hög grad avhängiga av deltagarnas identitet gentemot studierna⁴⁰. Om man väljer att vara följsam i undervisningen ger studierna betydligt mycket mer än om man väljer att vara motsträvig – vilket inte är på något sätt förvånande. En viktig fråga är varför en del deltagare väljer den senare hållningen. Av något skäl känner de sig inte bekväma i skolsituationen. Återigen: Att verkligen se varje deltagares situation och behov är nyckeln för meningsfulla studier och varje deltagares personliga utveckling. Hur läraren ska kunna möta varje deltagares behov är en utmaning som inte har något enkelt svar. Vi ska ändå beröra frågan något i det avslutande avsnittet i detta kapitel.

---

39 Holmström, Ola (2000) Funktionshindrade och folkhögskolan. Folkbildningsrådet nr 1:2000

40 Assarsson, Liselott och Sipos-Zackrisson, Katarina (2006): Möten i vuxenstudier – om undervisning och deltagaridentiteter, i Larsson, Staffan och Olsson, Lars Erik (2006)

4.9 Lärarperspektivet

Hur ska då läraren förhålla sig till deltagarna och undervisningen för att skapa de bästa förutsättningarna för var och en till lärande och bildning? Madeleine Abrandt Dahlgren⁴¹ refererar Ramsden, som presenterar tre teorier om undervisning. Dessa gäller visserligen undervisning inom högre utbildning, men kan tillämpas även på folkbildning:

1. undervisning som berättande
2. undervisning som organisering
3. undervisning som möjliggörande av lärande

Hur man som lärare ser och bemöter deltagarna beror naturligtvis i mycket hög grad på hur man ser på sin roll i undervisningen. Uppfattar jag min uppgift som lärare att berätta, alltså att förmedla kunskap genom föreläsning eller dylikt, då blir utmaningen annorlunda än om jag ser min uppgift som att organisera aktiviteter för lärande eller att helt enkelt skapa möjligheter för deltagarna att lära. John Steinberg⁴² ger ett råd som antingen kan tyckas ganska naturligt eller som kontroversiellt, nämligen att utveckla och satsa mycket tid på det som jag som lärare är bra på och att göra det som jag är dålig på så lite som möjligt – det kommer ändå inte att bli speciellt bra. Med en sådan inställning till lärarrollen blir det viktigt att allt bättre lära känna sig själv och hur man fungerar bäst i sin lärarroll.

Abrandt Dahlgren⁴³ presenterar tre metaforer för att beskriva några olika sätt att se på didaktik för vuxna: Torget som den öppna mötesplatsen, Kliniken där deltagaren ses som patienter som behöver behandling eller Meritagenturen, där fokus inte ligger så mycket på lärandet utan på meriten som man får först vid målet, efter att ha genomfört en utbildning. Vilken av dessa metaforer jag identifierar min uppgift med påverkar hur jag som lärare ser på min uppgift, hur jag bemöter varje deltagare och valet mellan integration och segregation i klassen.

6. Resultat av enkät till tio folkhögskolor

Ibland blir det inte som man tänkt sig. I förväg verkade det vara en god idé att kombinera frågeställningen kring valet mellan integrerad och segregerad undervisning med att välja ut de folkhögskolor som har hörselskadade som målgrupp som urvalsprincip. Med tanke på hörselskadade ungdomars låga intresse att fortsätta på högskola och hur dåligt de mår i integrerade klasser på högstadiet är det en viktig fråga hur folkhögskolorna möter just denna målgrupp och vad de har för erfarenheter av segregerad studieform. Nu visade det sig att ingen av skolorna egentligen

---

41 Abrandt Dahlgren, Madeleine (2007). Torget, Kliniken och Meritagenturen. SkapandeVetande

42 Steinberg, John (2008). Humanistiskt ledarskap. Liber.

43 Abrandt Dahlgren (2007)

hade personer med hörselskada som målgrupp. Därför var den frågeställning som detta examensarbete har inte riktigt relevant för informanterna. Däremot har de värdefulla kunskaper och erfarenheter kring hur man som folkhögskola kan underlätta för personer med hörselskada att vara delaktiga i verksamheten på ett bra sätt. Det blir därför framför allt detta som jag presenterar här.

5.1 Resultatrapport

Tio folkhögskolor fick enkätfrågorna via epost⁴⁴, sju av dem besvarade frågorna. Ytterligare två svarade, men upplevde att de inte var relevanta skolor att besvara frågorna eftersom de inte har kurser som vänder sig till personer med hörselskada. Endast en skola har inte sänt in något svar. Detta är ett mycket gott resultat – och en nödvändig förutsättning eftersom underlaget redan från början var så litet.

Första frågan gällde ifall de har eller har haft personer med hörselskador bland sina deltagare. Det hade samtliga av de sju skolor som besvarade enkäten. Framför allt sker deras verksamhet med denna målgrupp i form av anpassningskurser (uppdragsutbildning), ofta på en vecka med betoning på studier i teckenspråk eller Tecken Som Stöd (TSS)⁴⁵. Detta gäller fem av skolorna. En av skolorna har anpassade kurser för deltagare som har olika slags behov. De beskriver sin uppgift så här:

Vi har alltså hörselskadade elever som har tal som första språk men är i behov av anpassad undervisning i form av t.ex. tecken som stöd, tekniska hjälpmedel, förenklade texter med bilder, behov av att studera i egen takt, undervisning i mindre grupp (max 6 elever) m.m. (Skola 3).

En av skolorna har haft en allmän linje för hörselskadade någon gång på 90-talet. Dessutom nämner flera av skolorna att de har deltagare med hörselskador på övriga linjer, något som för övrigt torde gälla flertalet folkhögskolor i landet.

När så frågan ifall de har deltagare med hörselskadade i egna grupper eller integrerat med andra, så visar det sig svårt att få ett enhetligt svar. Det beror helt på omständigheterna. Har man anpassningskurser på uppdrag av landstingens hörselvård, så är det naturligt att dessa grupper inte blandas med andra. Om det däremot handlar om personer med särskilda behov på vilken linje som helst som skolan erbjuder, då har skolorna en pragmatisk hållning. Det är viktigt att ha funktionella grupper. Ingen av skolorna inbjuder till studier med direkt inriktning mot att hjälpa personer med hörselskada att hantera livet. Ett undantag finns: studier i teckenspråk för hörselskadade. Denna kurs har på denna skola dock inte blivit av de senaste två åren på grund av för få anmällda.

---

44 Frågorna och inledande text samt följebrev finns som bilaga.

45 Man använder teckenspråkets tecken för att hjälpa språkförståelsen vid tal, men inte dess syntax.

Vilka åtgärder som dessa skolor har vidtagit för att personer med hörselhinder ska kunna vara delaktiga är den fråga som blir riktigt intressant. Här nämns många goda initiativ på skolorna. Bland åtgärderna finns moderna hörselslingor, såväl fasta som mobila. En skola har hörselslinga även i boendets samlingsrum. Ofta har deltagarna egen teknisk utrustning med sig, som då självklart används. Nära samarbete med hörselvården nämns också som ett viktigt verktyg. Tolkning när det behövs, såväl teckenspråkstolk som vuxendövtolk, nämns. En av skolorna svarade med ett påfallande brett perspektiv på tillgänglighetsaspekten – något som är viktigt för att studiemiljön ska fungera tillfredsställande:

Teknisk utrustning i form av hörselslingor, texttelefon, akustikbehandlade klassrum, mindre grupper max 6 elever/grupp, kompetent personal, pedagogik och metodik som tydliggör information och uppgifter (Skola 3).

En annan skola hade uppfattat frågan något annorlunda och svarade att

de hälsas välkomna i matsalen vid första tillfället och det är inte ovanligt att spontana kontakter uppstår. Vid några tillfällen har gjorts särskilda arrangemang för möte, utbyte eller/och information (skola 1).

Hur har dessa skolor resonerat när de valt samundervisning eller särundervisning? Även detta beror på förutsättningarna. En skola har uttryckt det som följer:

det är lättare att vara deltagare på lika villkor. Vi har haft hörselskadade integrerat i vanlig klass. Undervisning fungerar bra men allt mellansnack och det sociala samspelet mellan deltagarna går den hörselskadade miste om. Och det innebär ett utanförskap för den hörselskadade (skola 7).

När det gäller anpassningskurserna är det naturligt att de bildar en egen grupp. På en skola fungerade teckenspråksstudierna för hörselskadade som en förberedelse inför fortsatta studier:

De flesta vill bygga upp sitt teckenspråk innan de delar undervisningen med våra döva deltagare (skola 6).

För övrigt är de hörselskadade personer som man känner till så få att det är naturligt att de är integrerade med övriga deltagare på skolan.

Till sist frågade jag efter informanternas reflektioner kring för- och nackdelar med integrerad respektive segregerad undervisning för personer med hörselskada. Det visade sig vara en fråga som inte var speciellt relevant i den verksamhet folkhögskolorna bedriver eftersom flertalet av skolorna har dessa kurser som uppdragsutbildningar med en klar målsättning. En annan intressant sak som framgår av svaren är att begreppet ”integrerat” på några av dessa skolor lika gärna kan syfta på teckenspråklig verksamhet som svenskspråkig. En nackdel som nämns med särundervisning är att

Vissa kan ha svårt att hitta sin identitet. Vilken grupp tillhör jag, hörande- hörselskadad-

döv? (skola 3).

En annan nackdel kan vara att man blir en isolerad grupp i helheten. Men detta kan man åtgärda genom information och gemensamma aktiviteter. En fördel som nämns med särundervisning är

identifikation och gemensamma erfarenheter. Man är också starkare tillsammans (skola 6).

En aspekt som också betonas är

här finns ett socialt samspel (skola 7).

5.2 Resultatdiskussion

Som jag redan nämnt i inledningen visade det sig att valet av informanter inte var så lyckat i förhållande till de frågor jag hade. De svar som kom in är ändå av stor betydelse. De förmedlar erfarenheter i sin verksamhet där personer med hörselskada finns med. Detta är därför intressanta och viktiga synpunkter, som det finns all anledning att ta fasta på för landets övriga folkhögskolor.

Enkäten bestod av fem stycken öppna frågor. Det varierar hur omfattande de olika skolorna har valt att svara på dem. Ibland står det helt enkelt *Se ovan!* Detta gör att antalet svar på vissa frågor blir litet. Jag redovisar ovan de mest intressanta svaren, det vill säga de mest informativa svaren. Några skolor återkommer därför oftare än andra, som framgår av numreringen vid citaten.

I mitt utskick skrev jag till folkhögskolorna vilka som är med i denna undersökning. För dessa tio folkhögskolor är det alltså bekant vilka de övriga skolorna är som deltagit i undersökningen. Däremot har jag i denna rapport valt att inte redovisa vilka skolor det gäller. Dessutom har jag i min sammanställning gjort svaren helt anonyma. Med en så liten och tydligt specificerad grupp informanter kan det ändå vara svårt att alltid helt kunna dölja vilken skola det handlar om. Att kommunicera via epost uppfyller inte heller några stränga regler för sekretess. Min bedömning är att frågorna inte är av känslig art och att det därför inte har så stor betydelse.

Mitt val att skicka ut enkäten via epost var lyckat. Det var lätt och smidigt att hitta kontaktuppgifter till de aktuella skolorna. Det var även enkelt för skolorna att antingen svara direkt eller att vidarebefordra eposten till lämplig person på skolan. Att skicka ut påminnelser till de skolor som dröjde med svaret var också enkelt. Dessutom vann jag ytterligare en sak: Alla svar kom in i digital form, vilket i hög grad underlättade bearbetningen av enkätsvaren.

6. Diskussion

Folkbildning för alla? Alla som läser detta arbete lär svara ja på denna fråga, självklart. Iscensättandet är dock inte lika självklart. Utifrån vad detta arbete har lyft fram ska här några saker diskuteras – med förhoppningen att samtal kring detta kan fortsätta ute i folkbildningens verklighet.

Är folkbildning lika med att se vars och ens behov? Jag vill tro det! Om så är fallet, då är det

inget stort problem, den frågeställning som detta examensarbete lyfter fram. Dock är det inte säkert att svaret är lika enkelt som man gärna vill att det ska vara. Vi som lärare måste i varje situation och i varje specifik grupp ställa oss frågan, hur vi bäst iscensätter folkbildningen. I detta arbete gäller det valet mellan integrerad och segregerad undervisning. Många värden spelar in, till exempel:

- lärande och kunskap
- bildning - inte minst utveckling av självbild, självförtroende etc.
- trygghet, låg stressfaktor
- identifikation, identitetskapande
- deltagare på lika villkor
- sociala relationer, vidgade perspektiv etc

Många skäl talar för att en integrerad undervisning ger stora mervärden. Inte minst handlar det om det flerstämmiga klassrummet som Dysthe⁴⁶ beskriver. När jag möter andra som har annan bakgrund och tänker annorlunda än jag, då utmanas och utvecklas jag. Detta sociokulturella perspektiv på lärande är en viktig del av folkbildningstanken. Gardners teori om de sju intelligenserna⁴⁷ öppnar upp för möjligheter att se ett större spektrum av resurser som varje deltagare har inom sig – även om han/hon skulle ha problem med en del annat. Denna teori kan i så fall bli ett redskap för läraren att se varje deltagares unika person och möjligheter. Ett annat tungt vägande skäl för en integrerad skolform hittar vi i historien. Hjärne och Säljö⁴⁸ har beskrivit hur man genom tiderna har använt segregering på ett sätt som trycker ner vissa grupper. Sådant är djupt olyckligt.

Å andra sidan beskriver såväl Wernersson⁴⁹ som Holmström⁵⁰ positiva effekter av särundervisning. Detsamma framkommer i resultatet av detta arbetes enkätundersökning. När det gäller positiva effekter av segregering handlar det bland annat om att känna trygghet i gruppen, att underlätta identitetskapande och att kunna vara deltagare på lika villkor. Allt sådant spelar stor roll för utvecklandet av självbilden och självförtroendet – något som i sin tur påverkar förmågan till lärande.

Här kan det vara på sin plats med en liten varning. Alla gruppindelningar är ett val. Varje grupp blir, i en mening, en särundervisning. Hur vi delar in grupperna är därför av stor betydelse. Det är viktigt att inte låta deltagaren fastna i en enda roll. Utifrån sammanhanget och ämnet måste läraren göra det didaktiska val som främjar det som är syftet just där.

När folkbildning ska iscensättas tycks somliga frågor ha lägre prioritet än andra. Så är det – åtminstone ibland – med tillgänglighetsfrågorna för personer med funktionsnedsättning. En

---

46 Dysthe (1996)

47 Gardner (1998)

48 Hjärne och Säljö (2008)

49 Wernersson (2006)

50 Holmström (2000)

erfarenhet under min utbildning är ett intressant exempel på att frågan är långt ifrån löst. I Uppsala ligger Afrikanska institutets bibliotek, som år 2006 utsågs till årets bibliotek - ett verkligt hedersomnämmande. Jag var nyfiken på hur detta förnämliga bibliotek hade jobbat med tillgänglighetsfrågorna. Det visade sig att de verkligen tar dessa på allvar och har bemödat sig om att skapa ett bibliotek som alla kan utnyttja. Det var mycket intressant att höra om deras arbete och att uppleva tillgängligheten i praktiken. När jag frågade i hur hög grad deras tillgänglighetsarbete hade varit en bidragande orsak till att de utsetts till årets bibliotek, så blev svaret: Ingenting! Det var tydligen bara en tillfällighet att årets bästa bibliotek även var så bra på tillgänglighet. Man kan inte låta bli att fråga sig, hur långt tillgänglighetsarbetet i Sverige har kommit när denna aspekt inte finns med i bedömningen när man ska kora ”Årets bibliotek”?

Ett annat exempel är från en av folkhögskolorna som jag har besökt under min utbildning. När jag kom dit första gången fick jag av skolledningen reda på att det inte fanns några personer på skolan med hörselproblem. Det tog inte mer än fram till förmiddagsfikat innan jag hade pratat med två personer bara i den klass som jag besökte som gav uttryck för sina bekymmer att höra i klassrummet! Detta visar på hur svårt det kan vara att se den enskilde deltagarens behov, åtminstone när det gäller hörselhinder.

En aspekt av hörselskadades bekymmer, och som dessutom förklarar de hörselskadades osynlighet, är att deras hinder inte i första hand sitter i lokalen, utan i kommunikationen. Svårigheter att kommunicera uppstår inte minst vid gruppdiskussioner, i matsalen och på fritiden. Detta påverkar naturligtvis självkänslan negativt och innebär för många, att de blir tillbakadragna och tysta. Effekten av detta, i sin tur, blir att omgivningen kanske inte märker problemet eller inte vet hur de ska hantera det.

För att integrering i undervisningen av personer med hörselskada ska fungera tillfredsställande inom folkbildningen krävs vissa förutsättningar. Utifrån enkätsvaren (och min egen förförståelse) kan man se åtminstone fem områden som varje folkhögskola behöver se över och åtgärda:

- Akustik – en god ljudmiljö sänker stress och höjer inlärningsförmågan, för alla.
- Teknik – det är inte bara läraren som ska höras, utan alla i samtal och på andra aktiviteter
- Kunskap o medvetenhet – hos skolpersonal och kamrater. Bra att veta hur vi kommunicerar
- Didaktik – val av iscensättande spelar oerhört stor roll för hörbarheten
- Möjligheter till socialisation - en sida av folkbildningen som inte får underskattas

Dysthe⁵¹ presenterar flera arbetssätt för att kombinera en muntlig framställning med skrivande och menar, att denna kombination ger en optimal inläring. Denna metod passar utomordentligt för personer med hörselskada. När man till exempel, som Dysthe beskriver, använder en loggbok som ett redskap till en fortlöpande dialog mellan elev och lärare använder man ett annat sätt att

---

51 Dysthe (1996)

kommunicera än mun och öron.

Vi har konstaterat att en betydligt lägre andel hörselskadade ungdomar går vidare till högre studier än riksgenomsnittet. Vilken roll spelar folkhögskolan när det gäller att hjälpa dessa människor vidare i livet? Hörselskadade är ett exempel på en osynlig grupp, på människor som varje folkhögskola behöver se och bemöta på ett sådant sätt att de kan få en fullgod undervisning.

Det är besynnerligt att det finns så få dokumenterade deltagare med hörselskada på folkhögskolorna när detta är ett funktionshinder som en så stor grupp människor har (över en miljon) och när statistik visar att ungdomar med nedsatt hörsel i betydligt lägre grad fortsätter till högskola än rikssnittet. Att det dessutom inte tycks tas speciellt stor hänsyn till deras behov på folkhögskolorna och det inte heller finns några kurser som hjälper denna målgrupp att bearbeta sin livssituation i förhållande till sin funktionsnedsättning, då väcker det hos mig en stor nyfikenhet. Här finns ett fält att forska vidare kring. Hur många personer med hörselskada finns egentligen på våra folkhögskolor om man verkligen ställer frågan? Och i vilka situationer tycker de att det fungerar bra och när har de bekymmer? Och, inte minst, finns det något behov av kurser i att hantera livet med sämre hörsel? I takt med att landstingens budget för rehabilitering skärs ner torde det finnas en växande efterfrågan på alternativ.

Och när vi så, till sist, kommer fram till detta examensarbets huvudfråga, så tycks ett svar ligga framför oss: Inte antingen-eller utan både-och! Integrerad undervisning är huvudlinjen, men att dela upp i mindre grupper med olika konstellationer är ett viktigt komplement, som kan betyda mycket för den enskilde deltagaren. Ofta är det viktigt att få vidgade perspektiv, att möta personer med annan bakgrund, andra förutsättningar eller värderingar. Vid andra tillfällen är det viktigt att låta personer med likartade erfarenheter få mötas och prata om dem. Men hela tiden gäller, att man som lärare måste se till att var och en har så goda förutsättningar som möjligt att delta aktivt. Som en av lärarna i enkäten svarade:

”Elevens väl går först!”

Litteraturlista

- Abrandt Dahlgren, Madeleine (2007): *Torget, Kliniken och Meritagenturen* Skapande Vetande, Linköping
- Borgström, Lena och Gougoulakis, Petros (red.)(2006): *Vuxenantologin Atlas*, Stockholm
- Dysthe, Olga (1996): *Det flerstämmiga klassrummet* Studentlitteratur, Lund
- Egidius, Henry (2002): *Pedagogik för 2000-talet* Natur och kultur, Stockholm
- Folkbildningsrådet (2007): *Fakta om folkbildning*
- Gardner, Howard (1998): *De sju intelligenserna* Brain Books, Jönköping
- Gustavsson, Bernt (1992): *Folkbildningens idéhistoria*. Bildningsförlaget
- Gustafsson, Bernt (red.) (2004): *Kunskap i det praktiska* Studentlitteratur, Lund
- Gustavsson, Bernt (red.) (2007): *Bildningens förvandlingar* Daidalos, Göteborg
- Handisam (2007): *Riv hindren – riktlinjer för tillgänglighet* Handisam, Stockholm
- Hjärne, Eva och Säljö, Roger (2008): *Att platsa i en skola för alla*. Norstedts
- Holmström, Ola (2000): *Funktionshindrade och folkhögskolan* Folkbildningsrådet nr 1:2000
- Hörselskadades riksförbunds årsrapporter (2007) och (2008)
- Larsson, Staffan och Olsson, Lars Erik (red.)(2006): *Om vuxnas studier* Studentlitteratur, Lund
- Ortberg, John (2004): *Alla är normala tills man lär känna dem* Libris, Örebro
- Steinberg, John (2008): *Humanistiskt ledarskap* Liber, Solna
- Säljö, Roger (2000): *Lärande i praktiken* Norstedts
- Wernersson, Inga (2006): *Genusperspektiv på pedagogik* Höskoleverket

Webbsidor som det hänvisas till i texten:

www.folkhogskola.nu

www.regeringen.se/sb/d/108/a/1478

www.hear.se

Bilaga:

Detta följebrev medföljde frågeformuläret:

Hej!

Jag går sista terminen på folkhögskolläroverutbildningen (halvfart/distans) vid Linköpings universitet och håller nu på med mitt examensarbete. Jag är intresserad av frågan kring integrerad undervisning och ifall man kan hitta exempel på särundervisning som är positivt också. Därför vänder jag mig till er, som vänder er till hörselskadade i kurskatalogen på www.folkhogskola.nu. Dessutom skriver jag till er sex folkhögskolor som erbjuder anpassningskurser för gravt hörselskadade och vuxendöva. Skulle just Du inte vara rätt person inom skolan att besvara dessa frågor ber jag dig att antingen sända det vidare eller svara mig vem jag ska vända mig till. Tack!

Men tanke på att ni säkert har mycket att göra har jag skrivit några korta frågor som jag bifogar i ett Worddokument. Det går bra att svara direkt i dokumentet och skicka det tillbaka till mig - helst senast 27 febr.

Jag skulle vara mycket tacksam om ni har möjlighet att besvara dessa frågor! Jag är väldigt "nyfiken" på vad ni kommer att svara.

I bifogade dokument finns även en kort bakgrund till examensarbetet och frågorna. Tack för er medverkan!

Med hopp om ett positivt gensvar!

Mikael Henning

Den ”korta bakgrund” i dokumentet som jag refererar till ovan hade följande lydelse:

En frågeställning som jag vill fokusera på i mitt examensarbete är ifall en integrerad skolform blir ”en skola för alla”, och vem som i så fall bestämmer förutsättningarna i en sådan skola? Är inte risken stor att det blir en skola för de starkaste? Är kanske särundervisning, trots allt, ett klokt komplement/alternativ i vissa situationer? Denna fråga kan gälla många grupper i samhället, invandrare, män/kvinnor, funktionshinder o.s.v.

Eftersom jag själv är hörselskadad sedan 6 års ålder och har gått i hörselklass hela grundskolan vill jag i min undersökning särskilt titta på folkhögskolor som har hörselskadade som målgrupp. Detta är (märkligt nog, eftersom så många hör dåligt) lättare sagt än gjort. I Ola Holmströms rapport (2000): ”Funktionshindrade och folkhögskolan”, säger han att det finns fem sådana folkhögskolor i Sverige, men nämner inte vilka det är. Jag försöker få kontakt med författaren och den vägen kanske få svar på denna fråga. Alldeles oavsett vilka skolor han nämner vill jag ställa frågan till er:

Skulle ni kunna tänka er att besvara några frågor utifrån era tankar och verksamhet? Det skulle vara mycket värdefullt för mig! Här kommer alltså frågorna:

Enkätfrågor

1. Har ni (eller har haft) på er skola verksamhet där personer med hörselskada (ej döva med teckenspråk) är en uttalad målgrupp?
2. Har ni dessa personer i en egen grupp eller integrerat?
3. Vilka åtgärder har ni vidtagit för att deltagare med hörselskada ska kunna vara fullt delaktiga i verksamheten?
4. Hur har ni resonerat om ni har valt att ha hörselskadade i en egen grupp?
5. Vilka erfarenheter har ni av särundervisning för hörselskadade? Fordelar? Nackdelar?